

WWW.IMMIGVANHEUGTEN.NL

BACKGROUNDER 1995-04

**OORLOG ZONDER EINDE.
AFGHANISTAN VOOR EN NA DE
SOVJET-BEZETTING**

OLIVIER IMMIG & JAN VAN HEUGTEN

1995

THE NETHERLANDS

OORLOG ZONDER EINDE? AFGHANISTAN VOOR EN NA DE SOVJETBEZETTING

Inleiding

Nadat de Sovjettroepen zich in februari 1989 uit Afghanistan terug hadden getrokken werd de spoedige val van het communistische bewind van Nadjiboellah verwacht. De Afghaanse verzetsorganisaties wisten hem echter niet uit Kaboel te verdrijven. Pas in april 1992, nadat Nadjiboellah's voornaamste generaal, de Oezbeekse militaire leider Abdoel Rashid Dostam, plus een aantal legeronderdelen van het Afghaanse regeringsleger het regime de rug toekeerden en zich met lokale leiders van het verzet verbroederden, stortte het bewind van de Watanpartij ineen. De altijd aanwezige onderlinge tegenstellingen tussen de grote Afghaanse verzetsgroepen, en daarmee tussen de verschillende etnische segmenten van de Afghaanse samenleving, zijn sindsdien nog krachtiger dan voorheen aan het licht gekomen. Eind 1994 mengde zich een nieuwe deelnemer in de strijd: de Taliban-beweging, oorspronkelijk bestaande uit religieuze studenten en hun leraren. Na enkele spectaculaire successen ondervindt inmiddels ook Taliban de weerbarstigheid van de Afghaanse werkelijkheid.

De Afghaanse samenleving

Afghanistan betekent letterlijk 'land van de Afghanen'. Ahmad Sjah Doerrani creëerde in 1747 de Pasjtoense staat Afghanistan; de Pasjtoenen heersten vervolgens ruim 240 jaar over en in Afghanistan. In de jaren zeventig vormden zij ongeveer 40 % van de totale Afghaanse bevolking. Van alle Pasjtoense stammen waren de Doerrani- en Ghilzai-stammen de grootsten. Tot 1980 werden de termen 'Afghaan' en 'Pasjtoen' door alle volken en stammen in Afghanistan beschouwd als synoniem.

Het is mede vanwege de Pasjtoense overheersing dat de meeste volkeren in Afghanistan, uitgezonderd de Tadzjiekken die enigszins in de macht deelden, van oudsher weinig van het centraal gezag in de hoofdstad Kaboel moesten hebben, en dat ze zich er nooit geheel aan lieten onderwerpen. Met name op het platteland, waar bijna 90% van de Afghaanse bevolking woonde, was het effectieve gezag van de centrale overheid steeds uiterst gering. Waar slechts 12 procent van het grondgebied bruikbaar is voor agrarische activiteiten vormt vruchtbare grond een zeer schaars artikel. Afkeer en onverbloemde haat jegens de Pasjtoense grondbezitters, de machthebbers in Kaboel en lokale bestuursinstellingen die Pasjtoense belangen behartigden kwamen binnen de niet-Pasjtoense bevolkingsgroepen veelvuldig voor.

Een tweede factor is, dat op het platteland de lokale macht stevig in handen was van een klein aantal vee- en (groot)grondbezitters. Kleine boeren en landarbeiders waren merendeels op feodale wijze, als "horigen", aan grondbezitters gebonden. Bij hen hadden ze (vanwege bruidsprijs of als gevolg van misoogsten) leningen afgesloten die ze vaak hun leven lang niet konden aflossen. De grondbezitters werden gesteund door de mollah's (islamitische geestelijken), die tegelijkertijd rechter en onderwijzer in de Koranschool waren. Beide groepen ervaren een krachtige centrale overheid vanouds als een bedreiging voor de eigen machtspositie.

Een Afghaan kreeg met het staatsgezag te maken wanneer Kaboel jonge mannen nodig had voor de militaire dienst of wanneer belastinggelden geïnd moesten worden. Voor het overige kon hij het negeren. Het streven naar een homogene staat Afghanistan leefde slechts bij de kleine intellectuele elite aan en rondom het hof, de hoofdstedelijke middenklasse, de legerofficieren en de provinciale bestuursambtenaren. Het Afghaanse staatsbestuur was in de twintigste eeuw formeel en praktisch in het hele land van kracht, maar stamcodes en gewoonterecht bleven buiten de (weinige) stedelijke centra de toonaangevende culturele en politieke systemen.

Een eb- en vloedbeweging bleef karakteristiek voor de politieke dynamiek in de pluralistische Afghaanse samenleving. Enerzijds streefde het centraal gezag in Kaboel, belichaamd door de stam der Doerrani's, voortdurend naar machtsuitbreiding, anderzijds streefden veel van de kleinere stammen en etnische minderheden in het land onophoudelijk naar behoud en vergroting van de eigen lokale onafhankelijkheid. De centrale regeringen van Afghanistan waren er aan het eind van de jaren zeventig dan ook niet in geslaagd om van de etnisch, religieus, regionaal en naar stammenwaarden gesegmenteerde samenleving een homogene natie-staat te maken.

Staatsgreep, revolutie, Sovjetbezetting

In juli 1973 maakte een coup van de neef en zwager van koning Zahir Sjah, Daoed, een einde aan de Afghaanse monarchie. Daoed werd gesteund door een aantal leden van de op Moskou georiënteerde Democratische Volkspartij Afghanistan (DVPA). Op 28 april 1978 nam de DVPA op haar beurt na bloedige strijd de macht over van president Daoed. Deze kwam met zijn familie en enkele duizenden getrouwen om bij de gevechten. De DVPA had bij de machtsovername in april 1978 naar eigen zeggen 18.000 leden¹; de partij steunde voornamelijk op een klein deel van de strijdkrachten en studenten.

Alle Afghanen in vooraanstaande posities werden al spoedig bedreigd door het revolutionaire programma van de DVPA. De vanuit Kaboel opererende DVPA-leiders vervreemdden het gros van de

Afghaanse bevolking van zich door onder dwang 'vreemde' en bovendien slecht uitgewerkte hervormingen op te leggen. Respect of tenminste begrip voor de heersende gewoontes en gebruiken toonden de nieuwe communistische machthebbers nauwelijks. Het landbezit werd radicaal herverdeeld, vrouwen werden voortaan wettelijk gelijkgesteld, evenals alle etnische groeperingen. De aloude bevoorrechting van de Pasjtoenen werd zo beëindigd. Militante partijleden riepen tijdens gebeden marxistische slogans en trokken sluiers voor de gezichten van vrouwen weg. Vanaf begin 1979 werden enkele honderden vooraanstaande geestelijke leiders gearresteerd of vermoord. Veel madrasa's (hogere theologische scholen) werden gesloten.

Met dit soort daadwerkelijk revolutionaire (en gewelddadige) acties en maatregelen werd de bijl gezet aan de wortels van de gehele structuur van de Afghaanse samenleving. De Afghanen, Pasjtoenen en niet-Pasjtoenen, kennen echter een lange traditie van het bevechten van de handhaving van wat zij beschouwen als hun onvervreembare rechten. Zij kwamen massaal in opstand, vooral nadat mollahs de 'djihaad' (Heilige Oorlog) verklaarden aan het bewind in Kaboel.

In Moskou werden de ontwikkelingen in de zuidelijke buurstaat met groeiende zorg gade geslagen. Teneinde de danig in het nauw gebrachte DVPA in het regeringszadel te houden besloot Moskou met militaire middelen in Afghanistan in te grijpen. De invasie door Sovjettroepen begon tijdens de Kerstdagen van 1979 en veranderde het karakter van de opstand. In plaats van een burgeroorlog voerden de Afghanen nu al snel een nationale bevrijdingsstrijd. De 'djihaad' richtte zich nu in de eerste plaats tegen de Russen.

De ruim 9 jaar die de sovjetbezetting duurde waren verwoestend. Eénderde van alle dorpen werd platgebombardeerd, de meeste verharde wegen en bruggen onbruikbaar gemaakt, irrigatiekanalen- en systemen werden vernield en akkers omgevormd tot mijnenvelden. Bijna anderhalf miljoen mensen vonden de dood (10 procent van de bevolking), twee miljoen mensen zouden meer of minder ernstig verminkt raken. Maar liefst de helft van de Afghaanse bevolking vluchtte in deze jaren voor het geweld. Vijf miljoen van hen trokken naar de buurlanden Iran en Pakistan, de overigen zochten hun toevlucht in de grotere Afghaanse steden, Kaboel voorop.

Vooraf de relatief dichtbevolkte valleien en rivieroeveren van de oostelijke provincies, waar voornamelijk Pasjtoense stammen woonden, werden het doelwit van de militaire acties. In de vele vluchtelingenkampen in Pakistan waren de Pasjtoenen verreweg het talrijkst. Zij vormden in 1983 94% van de in dat jaar naar schatting 2,8 miljoen in Pakistan aanwezige Afghaanse vluchtelingen.² Hoewel steeds meer niet-Pasjtoense vluchtelingen naar Pakistan trokken bestond begin 1989 nog altijd meer dan 80% van de Afghaanse vluchtelingen uit Pasjtoenen.³ De niet-Pasjtoense vluchtelingen in Pakistan leefden overigens in de slechtste omstandigheden.

De doelbewuste politiek van ontvolking door de Sovjetunie kon geen einde maken aan de activiteiten van het internationaal gesteunde Afghaanse verzet. Door de verwoesting van oogsten en het verbreken van verbindinglijnen werden de voedselbevoorrading en bewapening van de verzetsstrijders bemoeilijkt. Het

grootste probleem voor de Sovjettroepen was dat de moedjahedin eenvoudig konden uitwijken naar de buurlanden.

Nadat ook onder Gorbatsjov (aangetreden in maart 1985) tevergeefs was getracht een militaire doorbraak te forceren werd Moskou stilaan flexibeler in de onderhandelingen die al sinds juni 1982 werden gevoerd onder VN-auspiciën. In april 1988 werden de akkoorden van Genève ondertekend door de Sovjetunie, de Verenigde Staten, en de regeringen van Afghanistan en Pakistan. De akkoorden regelden voornamelijk de terugtrekking van de Sovjettroepen, die in tien maanden tijd moest zijn voltooid. Op 15 februari 1989 verliet een zorgvuldig door TV-camera's in beeld gebrachte generaal Gromov als laatste sovjetmilitair het Afghaanse grondgebied.

Afghanistan na de aftocht van de Russen

Het Afghaanse verzet was niet bij de besprekingen of de uiteindelijke akkoorden betrokken. Na de door velen verwachte snelle verdrijving van het achterblijvende regime onder leiding van Nadjiboellah zou de weg naar Kaboel in feite open liggen voor de Afghaanse verzetsgroepen. Al in 1988 speelde het probleem wie welke posten zou gaan bezetten in het nieuw te vormen landsbestuur. Door vele verzetsleiders werden dergelijke functies beschouwd als beloning voor hun jarenlange strijd, in plaats van als verantwoordelijke posities met zware taken. De idee van representatieve nationale functies bestond nauwelijks in Afghanistan.

Het aandeel van de 'overwinning' in de strijd tegen de Russen werd door elke verzetsorganisatie zo groot mogelijk gemaakt. Het aldus verkregen prestige moest een basis vormen voor claims op machtsposities na het verdrijven van de restanten van de Sovjetbezetting, het regime van Nadjiboellah. Daardoor werd echter de onderlinge rivaliteit aanzienlijk aangewakkerd nog voordat Nadjiboellah daadwerkelijk was verdreven. Dit bood Nadjiboellah, in combinatie met omvangrijke economische en militaire steun van de Sovjetunie, de gelegenheid nog relatief lang aan de macht te blijven.

De Afghaanse interim-regering (AIR), een coalitie van de zeven verzetsgroepen met hun hoofdkwartier in Peshawar, werd pas in februari 1989 gevormd op krachtige aandrang van de Pakistaanse Geheime Dienst ISI. Deze AIR was zeer eenzijdig samengesteld. Uitsluitend zeven soennietische verzetsgroepen met hun hoofdkwartieren in Pakistan waren erin vertegenwoordigd. Commandanten-ter-velde, prominente ballingen en leiders van de sji'ietische minderheid (20 procent van de bevolking) ontbraken. Daarnaast was de AIR van meet af aan intern verzwakt door persoonlijke en etnische tegenstellingen tussen de twee militair verreweg sterkste verzetsorganisaties, de Hezb-i-Islami van Hekmatyar en de Jama'at-i-Islami onder leiding van politiek leider Rabani en commandant Masoed. De door de ISI gesteunde

Hezb-i-Islami vond z'n aanhang vooral bij niet in stamverband levende Pasjtoenen; de Jama'at-i-Islami was een Tadzjiekse beweging. De AIR werd door de Hezb al spoedig na de oprichting ervan weer verlaten.

In maart 1990 steunde Hekmatyar een poging tot machtsovername door de minister van Defensie van Nadjiboellah, de orthodoxe communist Tanai. Het plan mislukte maar gaf aan dat Hekmatyar niet terugschrok om de meest onwaarschijnlijke bondgenootschappen te sluiten als die hem aan de regeringsmacht in Kaboel konden helpen. In 1991 verzette Hekmatyar zich tegen deelname aan toekomstige nationale verkiezingen door Doerrani-stammen die de koning in ballingschap Zahir Sjah steunden. Ook deelname door gematigd nationalistische moslims en in Iran gevestigde (sji'ietische) verzetsgroepen sloot Hekmatyar uit. Hekmatyar's streven naar de grondvesting van een centraal geleide fundamentalistisch-islamitische nationale staat, door hem voorgestaan sinds de jaren zeventig, vindt echter weinig weerklank bij de meeste Pasjtoenen. Masoed betitelt Hekmatyar zonder verdere omhaal als 'a very good copy' van Saddam Hoessein.⁴

In februari 1992 aanvaardden enige honderden Afghaanse verzetsleiders alsnog het VN-plan van september 1991. Daarin werd de vorming van een overgangsregering voorzien. De enige voorwaarde die werd gesteld was dat deze regering een islamitisch karakter zou dragen. Op 4 april berichtte VN-onderhandelaar Sevan dat alle partijen, inclusief de Watan-partij (de voormalige DVPA) van president Nadjiboellah, instemden met de installatie van een neutrale raad van 12 tot 24 leden in Kaboel. Op 16 april werd Nadjiboellah door een aantal van zijn eigen hoge militairen afgezet. Kort daarop ondertekenden de zeven in Peshawar gevestigde verzetsorganisaties de akkoorden van Peshawar. Rabani werd interim-president. Hekmatyar weigerde het hem aangeboden premierschap, en bond de strijd aan met de regeringstroepen van Rabani en Masoed. De machtsovername luidde een nieuwe fase in van de Afghaanse burgeroorlog. Tevens kwam er een (voorlopig) einde aan de bemiddelende rol van de VN. De beoogde algemene verkiezingen werden geruisloos van het programma afgevoerd.

Afghanistan na de val van Nadjiboellah

Na de val van Nadjiboellah in april 1992 sloot een aantal militairen van het Afghaanse regeringsleger, voornamelijk Ghilzais van de Khalq-fractie van de Watan-partij, zich aan bij de Hezb-i-Islami. Blijkbaar waren de contacten tussen de Hezb en de Khalq ondanks de mislukte coup van maart 1990 nooit verbroken. Beide (extreme minderheids-) groeperingen hadden - en hebben - gemeen dat zij bij een eventuele politieke regeling van de Afghaanse kwestie buiten de nationale regering zullen worden gehouden. Hetzelfde geldt voor de minderheid van Oezbeken o.l.v. Abdoel Rashid Dostam. De politieke vooruitzichten voor alle drie

deze minderheidsgroepen in het toekomstige politieke bestel van Afghanistan zijn vrij ongunstig. Tezamen vormen zij echter een sterke coalitie.

Na de val van Nadjiboellah liep de internationale hulp aan de diverse Afghaanse verzetsgroeperingen van weleer sterk terug. Daardoor bleven de sterkste groeperingen over in de slag om de regeringsmacht in Kaboel; de Hezb-i-Islami, de Jama'at-i-Islami, en Dostam. De schaarser wordende middelen droegen eveneens bij tot versterking van de onderlinge rivaliteit; via de eenmaal verworven nationale macht konden deze het beste naar de eigen groepering worden gesluisd.

In december 1992 trachtte Rabani als was voorgeschreven in de akkoorden van Peshawar een 'shura' (raad) bijeen te roepen. Deze 'shura' moest over de nieuwe grondwet en de interim-regering stemmen. Hekmatyar nam er uiteraard niet aan deel, evenmin als de voormalige communistische generaal Dostam, die door Rabani van deelname werd uitgesloten. Dat leidde tot een bondgenootschap tussen Hekmatyar en Dostam.

In maart 1993 werden op aandringen van zowel Pakistan als Saoedi-Arabië de akkoorden van Islamabad overeengekomen. Rabani mocht als interim-president aanblijven, maar Hekmatyar werd nu alsnog premier. Zoals Masoed terecht opmerkt had een jaar strijd Hekmatyar precies dat opgeleverd wat hij eerder had afgeslagen. Leden van de regering werden door de premier aangesteld, echter alleen na goedkeuring van de president. Het struikelblok werd direct de personele bezetting van het ministerie van Defensie. Premier Hekmatyar wilde Masoed vervangen, maar president Rabani stond erop hem te handhaven. Kaboel werd door de tegenover elkaar staande partijen in tweeën gedeeld.

Sinds het uitbreken van de vijandelijkheden tussen de diverse verzetsgroepen in april 1992 concentreert de strijd zich voornamelijk in en rond enkele steden. De afgelopen jaren heeft de hoofdstad Kaboel meer dan ooit geleden onder de strijd. Tijdens de regimes van Karmal en Nadjiboellah was de stad een bijkans onneembare vesting waar de bevolking relatief veilig was. Na de machtsovername in Kaboel in april 1992 door de diverse verzetsgroeperingen begon voor de bevolking van de Afghaanse hoofdstad de ellende pas goed. Sinds het uitbreken van de gevechten tussen de rivaliserende verzetsgroepen hebben honderdduizenden de stad verlaten.

De Hezb-i-Islami van Hekmatyar bezette sinds de zomer van 1993 zuidelijke en oostelijke delen van Kaboel; eenheden van Rabani en Masoed beheersten het noorden en westen van de stad. In juni 1994 dwong een offensief van de troepen van president Rabani en Masoed de Hezbi's tot een haastige aftocht uit de hoofdstad.

Een nieuwe deelnemer aan de Afghaanse burgeroorlog

Een volgende, ernstiger terugslag voor de Hezbi's lag in de opkomst van de Taliban-beweging. Niet alleen brachten de talibs Hekmatyar een militaire nederlaag toe; zij vormen tevens een rivaliserende Pasjtoense beweging die een aantrekkelijk alternatief vormt voor de radicale, weinig populaire Pasjtoen Hekmatyar.

In juli '94 verkrachtte en vermoordde een lokale guerrillaleider in Kandahar drie vrouwen, tot grote woede van de lokale bevolking. Een mollah, Muhammad Umar, bewoog een aantal religieuze studenten, talibs, ertoe de commandant in een hinderlaag te lokken en hem te doden. Zijn manschappen gaven zich over aan de talibs. Dit zijn de vroegst bekende wapenfeiten van de Taliban.⁵ De Taliban ('Zoekers') was een Afghaanse studentenbeweging die enkele honderden leden telde. Zij waren afkomstig uit de hogere religieuze scholen (madrassa's) in het Pakistaanse deel van het Afghaans-Pakistaanse grensgebied. Veel madrassa's werden in de jaren zeventig en tachtig onder generaal Zia ul-Haq gesticht. De Taliban worden in Pakistan gesteund door de Jami'at-e-Ulema-Islam, een fundamentalistische, Pasjtoense partij.

Het verklaarde doel van de Taliban is het beëindigen van de toestand van wetteloosheid en banditisme in het land. Zij willen de shari'ah (islamitische wetgeving) doorvoeren. In de vier provincies die zij in het zuiden en oosten van Afghanistan onder hun controle hadden gebracht (Kandahar, Zabul, Oruzgan, Helmand) brachten de talibs de islamitische wetten, rechtspraak en straffen in de praktijk. In de provincie Helmand verbrandden de talibs papaverooigsten, en executeerden zij drugshandelaren. Externe islamitische invloeden wensden de radicaal traditionalistisch-nationalistische 'studenten' uit te bannen. De talibs hebben hun populariteit bij Afghaanse bevolking te danken aan de grote onvrede die bestaat over de permanente gevechten tussen moedjahedin, het optreden van losgeslagen bendes en ongemakken als tolheffingen.

Lokale militieën en partijen evenals officieren uit het eertijdse communistische regeringsleger sloten zich bij de Taliban aan. Indien zij berouw tonen over hun verleden en hun baard willen laten staan zijn zij welkom bij de Taliban. De grote wapenvoorraden waarover zij beschikken danken de talibs vooral aan de ontwapening van voormalige verzetsleiders. Eind december verklaarde een Taliban-leider, Mullah Daoud: "We plan to move on to Kabul and cleanse Afghanistan, in the name of Islam, of those who have become killers, thieves and robbers".⁶

Hernieuwde VN-bemiddeling

Formeel eindigde de regeringsperiode van president Rabani op 28 december 1994. Rabani maakte kenbaar pas af te zullen treden op het moment dat er algehele overeenstemming bestond over de nieuwe interim-

regering. Half januari kondigde Rabani (opnieuw) aan te zullen aftreden en de macht over te dragen aan een neutraal bestuur, op voorwaarde dat de 'oppositionalen krachten' de gevechten zouden staken. Op vrijdag 20 januari sloegen hernieuwde raketaanvallen op Kaboel de hoop op voortzetting van de wapenstilstand na een week rust de bodem in. De Hezb-leiders beschuldigden de regering-Rabani ervan zich niet te hebben gehouden aan de onverklaarde staakt-het-vuren overeenkomst en slechts uit te zijn op het behoud van zijn positie. Zij blokkeerden opnieuw de drie voornaamste toegangswegen naar Kaboel en verklaarden de wapenstilstand voor beëindigd.

VN-afgezant Mestiri kwam op 17 februari naar Kaboel. Daar zou naar zijn zeggen president Rabani op 20 februari de macht overdragen aan een 25 leden tellende interim-raad. Volgens Mestiri zouden de talibs zich niet met de machtsoverdracht bemoeien. "Zij zeggen geen nee of ja tegen de raad; het belangrijkste is echter dat zij zich niet verzetten".⁷ Nog in diezelfde maand moest hij zijn vredesplan intrekken, vanwege tegenstand daartegen van de talibs en president Rabani.⁸

Het VN-plan moest nu op 21 maart doorgang vinden. De Taliban-eis dat eerst Kaboel aan hen moest worden overgedragen voor er verder gepraat kon worden maakte echter dat er ook op 21 maart geen machtswisseling in Kaboel plaatsvond. President Rabani sprak van "veranderde omstandigheden" die een nieuw licht wierpen op het VN-plan, en eiste dat de talibs zitting zouden nemen in de overgangsraad, maar dit weigerden zij. Met de opmars naar Kaboel door Taliban werd opnieuw een VN-vredesplan in de kiem gesmoord.

Totdat de talibs bij Kaboel de strijd aanboden met de troepen van Rabani en Masoed hadden zij volgens Hamid Gul, een voormalig hoofd van de Pakistaanse geheime dienst (ISI) geen tegenstand van enige betekenis ondervonden. Begin maart hadden de talibs de posities van de sji'ietische Hezb-i-Wahdat (Partij van de Eenheid) in een deel van Kaboel overgenomen. Wahdat was een coalitie van acht sji'ietische fracties die sinds 1987 werd geleid door Mazari. Hij onderhield nauwe banden met Iran. De Wahdat vormde voordien een bondgenootschap met de Hezb-i-Islami. Enkele dagen later slaagden regeringstroepen onder leiding van Ahmed Shah Masoed zelf erin de Taliban-militie weer uit de hoofdstad te verdrijven. Daarmee leden de talibs hun eerste nederlaag. De talibs antwoordden met raketaanvallen op Kaboel waarbij tientallen doden en gewonden vielen. Zij hielden bovendien de leider van de sji'ietische Hezb-i-Wahdat Abdul Mazari gevangen; hij werd bij een ontsnappingspoging op 13 maart doodgeschoten. De Iraanse regering veroordeelde de dood van 'martelaar' Mazari.

Na zware gevechten tussen Taliban en troepen van president Rabani nam het regeringsleger op 21 maart de plaats Charasyab in. Drie jaar lang was dit het hoofdkwartier van Hekmatyar geweest; sinds 14 februari functioneerde het als zodanig voor Taliban. Dit betekende de tweede nederlaag voor de talibs tegen de regeringstroepen binnen een week. Nu konden niet langer raketten op Kaboel worden afgevuurd door

tegenstanders van Rabani. Voor de bevolking van de hoofdstad braken de rustigste dagen aan sinds het begin van de burgeroorlog.

Perspectieven

De aftocht van de Russen, voltooid in februari 1989, en de val van het bewind van Nadjiboellah (half april 1992) leidde tot een verslechtering van de onderlinge verhoudingen tussen de elkaar altijd vijandig gestemd gebleven Afghaanse verzetsgroepen. Eén belangrijk verschil was, dat de verzetsgroepen sinds de val van het bewind van Nadjiboellah niet langer konden claimen een 'djihaad' tegen ongelovigen te voeren. Daarmee verloor de voortgaande strijd veel van, zo niet geheel, z'n religieuze legitimatie en verwerd tot een ordinaire strijd om de regeringsmacht die zich in toenemende mate voltrok langs etnische scheidslijnen.

Sinds maart 1995 is Hekmatyar is weliswaar zijn sji'ietische bondgenoot Mazari kwijt, maar is nog altijd verbonden met de Oezbeekse leider Dostam, die in het noorden van Afghanistan zijn macht handhaaft dankzij uitgebreide steun vanuit ondermeer Oezbekistan. Deze Oezbeekse voorkeur wordt mede ingegeven en bestendigd door Russische belangen; in Moskou is men nog altijd zeer bevreesd voor Tadzjiekse fundamentalistische machthebbers en het 'besmettingsgevaar' voor de gehele regio. De meeste grote partijen hebben in de aangrenzende landen bondgenoten. De motieven van de landen die hun etnische of religieuze verwanten in Afghanistan steunen lopen uiteen van de wens "een vinger in de Afghaanse pap" te houden tot het rechtstreeks beïnvloeden van de verdere ontwikkelingen. De sji'ietische Hezara's krijgen steun van Iran. Diverse Pasjtoense stammen vinden steun en toeverlaat bij hun stam- en bloedverwanten in Pakistan. Hekmatyar wordt niet alleen door groeperingen in Pakistan geholpen, maar tevens door geldschietters uit Arabische landen die vooral beogen de invloed van Iran te beperken. De Jama'at-i-Islami onder leiding van Rabani en Masoed kreeg vanouds weinig buitenlandse steun. Voor hen betekende de machtsovername in april 1992 dat de middelen van het verdreven bewind van Nadjiboellah beschikbaar kwamen.

Of nu Tadzjiekse, Pasjtoenen, Oezbeken, Hezara's of een coalitie de macht zouden overnemen in Kaboel; het betekent het beheersen van het eigen gebied plus de hoofdstad van het land. Machtsovername door één groep impliceert onder de huidige omstandigheden dat er conflicten met niet aan de macht zijnde etnische, religieuze groepen en stammen zullen komen. Het centraal gezag had in Afghanistan vanouds een zeer beperkte reikwijdte die met het verdwijnen van de monarchie en de bloedige verdeel-en-heers politiek van de Russen nog verder is ingedamd, in plaats van uitgebreid en verstevigd.

Het belangrijkste gevolg van de oorlog op langere termijn is de radicale versterking van de vooroorlogse krachts- en machtsverhoudingen in Afghanistan. Het land raakte sinds de afzetting van Nadjiboellah in feite onderverdeeld in een viertal grotere autonome regio's, plus een groot aantal kleinere. Er zijn eigen woon- leef- en bestuursgebieden van Tadzjiekken, Oezbeken, de Pasjtoense stammen, en de Hezara's. Andere etnische groepen als de Aimaq, de Farsiwan en de Beloetsjen beschikken over een naar verhouding grote autonomie.

De strijd heeft zich de afgelopen jaren toegespitst op Kaboel. Sinds april 1992 zijn er meer dan twintigduizend doden gevallen en een veelvoud aan gewonden. In het grootste deel van het land echter is het naar verhouding rustig. Naar deze streken van Afghanistan waren begin 1995 drie miljoen van de oorspronkelijke bewoners, na jarenlang in vluchtelingenkampen in Pakistan en Iran te hebben gewoond, teruggekeerd. De UNCHR heeft in 1995 een nieuwe fase van het repatriëringsprogramma ingeluid. Het is in deze gebieden dat de programma's van buitenlandse, doorgaans Europese hulporganisaties de bevolking het meest effectief steunen. Hulp wordt gegeven bij de wederopbouw van huizen, het herstel van agrarische gronden en het opruimen van mijnenvelden.

Het zijn deze aarzelende tekenen van herstel waarop veel Afghaanse ballingen en een aanzienlijk deel van de Afghaanse bevolking hun hoop hebben gevestigd. Langzaam werkt men hier aan de wederopbouw van de eerste bestaansvoorwaarden. Na het herstel van de economische infrastructuur zou de volgende fase een verdere groei van de economie op lokaal niveau moeten zijn, waartoe buitenlandse investeerders worden gezocht. Deze geleidelijke ontwikkeling hoopt men in steeds grotere delen van het land voort te zetten, ondanks de voortdurende onderlinge strijd en ondanks de blijvend polariserende werking van rivaliserende regionale invloeden in Afghanistan.

Noten

1. Mark Urban, *War in Afghanistan*, Basingstoke/Londen, 1988, 203; Edgar O'Ballance, *Afghan wars 1839-1992. What the Britains gave up and the Soviet Union lost*, Londen/New York, 1993, 83.
2. Nancy Hatch Dupree, 'The Demography of Afghan Refugees in Pakistan', in: Hafeez Malik (ed.), *Soviet-American Relations with Pakistan, Iran and Afghanistan*, Macmillan Press, London 1987, p. 385.
3. Alfred Janata, 'Afghanistan: the ethnic dimension', in: Ewan Anderson & Nancy Hatch Dupree (eds.), *The cultural basis of Afghan nationalism*, Londen/New York, 1993, 69
4. Sandy Gall, 'An interview with commander Ahmed Shah Masud, former Minister of Defence, at his base in Jebal Seraj, north of Kabul, on June 28 1993', *Asian Affairs* 25, nr. 1 (juni 1994), 152
5. 'Afghanistan. Revenge of the Pathans', *The Economist*, 25 februari 1995, 66
6. Ahmed Rashid, 'Sword of Islam', *Far Eastern Economic Review* 29 december 1994-5 januari 1995, 26
7. *De Volkskrant* 18 februari 1995
8. *Le Monde* 21 maart 1995, 5

Op deze website geplaatst: maart 2009

Eerder gepubliceerd als:

Jan van Heugten & Olivier Immig, *Oorlog zonder einde? Afghanistan voor en na de Sovjetbezetting* [Amsterdam, NISAS] april 1995